Skratky v rusko-slovenskom porovnávaní

Marek CHOVANEC

Jedným z najdynamickejšie sa rozvíjajúcich spôsobov slovotvorby v súčasnej ruštine je abreviácia, teda tvorba skratiek. Náš výskum sme sústredili na ruský publicistický text s cieľom monitorovať v ňom tvorbu a frekvenciu výskytu skratiek a zároveň hľadáme ekvivalenty ruských skratiek v slovenskom publicistickom/mediálnom texte.

N. Ju. Švedovová definuje skratky ako „podstatné mená vytvorené zo skrátených častí slov, ktoré sú súčasťou synonymického slovného spojenia, z ktorých posledná časť (nosný, oporný komponent) môže byť celým, neskráteným slovom.“ (vl. aut. preklad, Švedovová, 1980, 255). U N. Ju. Švedovovej (1980), ako aj u V. N. Jarcevovej (2002) sa stretávame s takouto klasifikáciou ruských abreviatúr:

1. **Skratky iniciálneho typu, utvorené z počiatočných písmen slov**, napr.: ***РФ*** (***Р****оссийская* ***Ф****едерация – Ruská federácia*); ***МИД*** (***М****инистерство* ***и****ностранных* ***д****ел – Ministerstvo zahraničných vecí*); ***МВД*** (***М****инистерство* ***в****нутренних* ***д****ел – Ministertsvo vnútra*); ***МЭРТ*** (***М****интистерство* ***э****кономического* ***р****азвития и* ***т****орговли – Ministerstvo ekonomického rozvoja a obchodu = Ministerstvo hospodárstva*); ***МЧС*** (***М****инистерство по* ***ч****резвычайным* ***с****итуациям – Ministerstvo pre mimoriadne situácie*); ***ДТП*** (***д****орожно-****т****ранспортное* ***п****роисшествие – dopravná nehoda*); ***ЧП*** (***ч****резвычайное* ***п****роисшествие – mimoriadna/výnimočná udalosť*); ***ОМОН*** (***О****тдел* ***м****илиции* ***о****собого* ***н****азначения – Oddelenie polície zvláštneho určenia/kukláči*); ***СМИ*** (***с****редства* ***м****ассовой* ***и****нформации – masovokomunikačné prostriedky/médiá*); ***ГАИ*** (***Г****осударственная* ***а****втомобильная* ***и****нсекция – Štátny dopravný inšpektorát/Dopravná polícia*); ***ГИБДД*** (***Г****осударственная* ***и****нспекция* (*по*) ***б****езопасности* ***д****орожного* ***д****вижения – Štátna inšpekcia bezpečnosti cestnej premávky*); ***ГУВД*** (***Г****лавное* ***у****правление* ***в****нутренних* ***д****ел – Hlavná správa pre vnútorné záležitosti*); ***ДПС*** (***Д****орожная* ***п****атрульная* ***с****лужба – Dopravná hliadková služba*);
2. **Skratky utvorené z prvých slabík slov**, napr.: ***спецназ*** (*Часть* ***спец****иального* ***наз****начения – Jednotka zvláštneho určenia/nasadenia*); ***Минздрав*** (***Мин****истерство* ***здрав****оохранения – Ministerstvo zdravotníctva*); ***Минюст*** (***Мин****истерство* ***юст****иции – Ministerstvo spravodlivosti*);

3. **Skratky zmiešaného typu utvorené tak z počiatočných častí slov, ako aj z počiatočných zvukov**, napr.: ***собес*** (*отдел* ***со****циального* ***обес****печения – oddelenie sociálneho zabezpečenia*); ***ГОСТ*** **(*РФ*)** (***Го****сударственный стандарт Российской Федерации – Štátna norma Ruskej federácie*);
4. **Skratky utvorené spojením počiatočnej časti slova (slov) s celým slovom**, napr.: ***запчасти*** (***зап****асные* ***части*** *– náhradné diely*); ***роддом*** (***род****ильный* ***дом*** *– pôrodnica*); ***оргработа*** (***орг****анизационная* ***работа*** *– organizačná práca*); ***подлодка*** (***под****водная* ***лодка*** *– ponorka*); ***госпрограмма*** (***гос****ударственная* ***программа*** *– štátny program*); ***нацпроект*** (***нац****иональный* ***проект*** *– národný projekt*);
5. **Skratky utvorené spojením počiatočnej časti slova s pádovou formou (formou v nepriamom páde) podstatného mena**, napr.: ***завкафедрой*** (***зав****едующий* ***кафедрой*** *– vedúci katedry*); ***комроты*** (***ком****андир* ***роты*** *– veliteľ roty*); ***Минобороны*** (***Мин****истерство* ***обороны*** *– Ministerstvo obrany*); ***Минобрнауки*** (***Мин****истерство* ***обр****азования и* ***науки*** *– Ministerstvo vzdelávania a vedy = Ministerstvo školstva*); ***Минсоцразвития*** (***Мин****истерство* ***соц****иального* ***развития*** *– Ministerstvo sociálneho rozvoja = Ministerstvo sociálnych vecí*);
6. **Skratky utvorené spojením začiatku prvého slova so začiatkom a koncom nasledujúceho slova alebo len s koncom nasledujúceho slova**, napr.: ***мопед*** (***мо****тоцикл-велоси****пед*** *– moped*); ***военкомат*** (***воен****ный* ***ком****иссари****ат*** *– vojenský komisariát/vojenské komisárstvo*); ***торгпредство*** (***торг****овое* ***пред****ставитель****ство*** *– obchodné zastúpenie*).

Podľa Jarcevovej (2002) treba rozlišovať, resp. nestotožňovať abreviáciu ako spôsob slovotvorby s grafickými skratkami (napr.: *и др.* (*и другие – a iné/a ostatné*)) a kontextuálne podmienenými skratkami jedného alebo viacerých slov nasledujúcich za sebou, ktoré majú spoločný komponent (napr.: *двух- и трёхэтажные дома – dvoj- a trojposchodové domy*).

V rusko-slovenskej komparácii skratiek možno badať neekvivalentnosť niektorých skratiek, teda absenciu slovenského ekvivalentu, resp. prípady, keď slovenčina preberá skratky v pôvodnom (napr. anglickom, ruskom) variante. Príkladom je anglická skratka ***ISS*** (*Medzinárodná vesmírna stanica, z angl.* ***I****nternational* ***S****pace* ***S****tation*), ktorú slovenčina preberá v pôvodnom tvare. Vo vysielaní ruského spravodajského televízneho kanálu „ Вести“ však nachádzame ruský ekvivalent skratky ***ISS – МКС*** (***М****еждународная* ***к****осмическая* ***с****танция – Medzinárodná vesmírna stanica*): *„Корпус* ***МКС*** *могут побить осколки китайского метеорологического спутника“* (Вести. 2. 2. 2008). – *„Trup ISS* (*medzinár.*

vesmírnej stanice) *môžu poškodiť úlomky čínskej meteorologickej družice“*. Podobným príkladom prevzatia slovenčinou skratky v jej pôvodnej (cudzojazyčnej) forme je ruská skratka ***ВТБ*** alebo ***Внешторгбанк*** (***Банк внеш****ней* ***торг****овли – Banka pre zahraničný obchod*), ktorá sa v slovenskom mediálnom texte vyskytuje v dvoch variantoch: ***VNEŠTORGBANK*** (Teletext STV, 7. 12. 2007) a *„**VTB banka** je nasledovníkom sovietskej banky zahraničného obchodu“* (Teletext TV Markíza, s. 149, 7. 12. 2007). Trochu špecifickou je adaptácia skratky ***ФСБ*** (***Ф****едеральная* ***с****лужба* ***б****езопасности*) – ***FSB*** (***F****ederálna* ***b****ezpečnostná* ***s****lužba*), ktorú slovenčina preberá v pôvodnej forme, no jej dešifrovanie je vo vzťahu k skratke inverzné: *„Dialóg V. Putina s **FSB**“ „Na stretnutí s vedením **F**ederálnej **b**ezpečnostnej **s**lužby zdôraznil, že Rusko je zvrchovaným štátom, a preto Rusi nedovolia nikomu, aby zo zahraničia manipuloval predvolebnú kampaň“* (Teletext STV, 31. 01. 2008).

Niektoré skratky – názvy medzinárodných inštitúcií nachádzame v ruštine i v slovenčine v etnokultúrnych variantoch:

- ***ЕЦБ*** (***Е****вропейский* ***ц****ентральный* ***б****анк,* ***Е****вропейский* ***ц****ентро****б****анк*) – ***ECB*** (***E****urópska* ***c****entrálna* ***b****anka*), napr.: *„**ЕЦБ**/**Е**вропейский **Центробанк** оставит ... процентную ставку на уровне 4 %“* (Вести, 10. 4. 2008) – *„**ECB** ponechá ... percentuálny podiel na úrovni 4 %“; „**ECB** očakáva v tomto roku nárast inflácie“* (TA 3, 2. 3. 2008);
- ***ООН*** (***О****рганизация* ***о****бъединённых* ***н****аций*) – ***OSN*** (***O****rganizácia* ***s****pojených* ***n****árodov*): *«В Нью-Йорке* (*идёт*) *экстренное заседание **Совбеза*** (***Сов****ета* ***без****опасности*) ***ООН»*** (Вести. 18. 2. 2008). – *„V New Yorku sa koná mimoriadne zasadnutie **Rady bezpečnosti OSN.**“;*
- ***ВТО*** (***В****семирная* ***т****орговая* ***о****рганизация*) – ***WTO*** (*Svetová obchodná organizácia,* z angl. ***W****orld* ***T****rading* ***O****rganization*): «*Генеральный совет **ВТО** рассмотрит вопрос о приёме Украины»* (Независимая газета. 05. 02. 2008) – *„Generálna rada Svetovej obchodnej organizácie prerokuje otázku prijatia Ukrajiny“*.

Súčasná ruština operatívne reaguje na jednotlivé udalosti a javy prebiehajúce v spoločnosti slovotvorbou – abreviáciou. Napríklad jednu z kľúčových otázok ruskej zahraničnej politiky vo vzťahu k NATO, resp. USA, ruština kóduje v skratke ***ПРО*** (***П****ротиво****р****акетная* ***о****борона – Protiraketová obrana*), napr.: *«Россия и **США** проведут в Вашингтоне переговоры по **ПРО»*** (Вести, 11. 4. 2008). – *„Rusko a USA budú vo Washingtone rokovať o protiraketovej obrane.“;*

ОМУ (***О****ружие* ***м****ассового* ***у****ничтожения – zbrane hromadného ničenia*), napr.: *«Багдад должен предоставить убедительные доказательства отсутствия у него* ***ОМУ****»* (Коммерсантъ. 2002. № 215 – príklad L. H.) – *„Bagdad musí predložiť presvedčivé dôkazy o tom, že nevlastní zbrane hromadného ničenia.“*

Napätú rusko-gruzínsku situáciu posledných týždňov opisuje aj nasledujúca správa, v kompozícii ktorej je aj skratka absentujúca v slovenčine: «*Грузия вышла из договора с* ***РФ*** *о сотрудничестве в сфере* ***ПВО****»* (***п****ротиво****в****оздушная* ***о****борона*) (Вести, 5. 5. 2008). – *„Gruzínsko odstúpilo od zmluvy/vypovedalo zmluvu s Ruskou federáciou o spolupráci vo sfére protivzdušnej obrany“*. Ďalej v ruštine nachádzame skratky s vysokou (každodennou), prioritnou frekvenciou výskytu oproti ich pôvodnému, východiskovému výrazu (slovnému spojeniu):

- ***СМИ*** (***с****редства* ***м****ассовой* ***и****нформации – masovokomunikačné prostriedky, médiá*), napr.: *«В* ***РФ*** *стартует предвыборная агитационная кампания в* ***СМИ****»* (Вести. 2. 2. 2008). – *„V Ruskej federácii sa začína predvolebná agitačná kampaň v médiách“*;
- ***ДТП*** (***д****орожно-****т****ранспортное* ***п****роисшествие – dopravná nehoda*), napr.: *«Крупное* ***ДТП*** *на юго-западе Москвы»* (Вести, 15. 3. 2008). – *„Na juhozápade Moskvy sa stala veľká dopravná nehoda“*;
- ***ЧП*** (***ч****резвычайное* ***п****роисшествие – mimoriadna udalosť*), napr.: *«Зимнее потепление –* ***ЧП*** *для народа»* (ТВ центр международный, 20. 3. 2008). – *„Oteplenie v zime je pre ľudí/obyvateľov mimoriadnou udalosťou“*.

Charakteristickou črtou ruských skratiek iniciálneho typu (vytvorených zo začiatočných písmen slov) je ich lexikalizácia, teda nadobudnutie paradigmy podstatných mien, nadobudnutie ortografickej a ortoepickej autonómnosti. Preto ak hovoríme o etnokultúrnej rusko-slovenskej ekvivalentnosti skratiek, môžeme uvažovať o akejsi úplnej a neúplnej ekvivalentnosti, vyplývajúcej z miery ortografickej a ortoepickej autonómnosti. (Máme na mysli autonómnosť ruských skratiek, slovenské skratky majú len, nazdávame sa, ortografickú autonómnosť, teda neúplnú, obmedzenú.) Túto hypotézu môžeme demonštrovať na takomto príklade: *«Глава* ***ЦИК*** *подтвердил дату инаугурации нового президента РФ»* (http://www.vesti.ru/doc.html?id=167487&cid=5, [5. 3. 2007]). – *„Predseda Ústrednej volebnej komisie potvrdil termín inaugurácie nového prezidenta“*; *«С 1 февраля начнет активную работу горячая линия по связи с избирателями, организованная* ***ЦИК****ом и Российским фондом свободных выборов»* (http://www.ng.ru/printed/205331, [30. 1.

2008]). – *„Od 1. februára začne aktívne fungovať horúca linka pre styk s voličmi organizovaná Ústrednou volebnou komisiou a Ruským fondom slobodných volieb“*.

Z uvedených príkladov vyplýva, že stupeň paradigmatickej slobody (ak je vôbec „merateľný“) nie je následkom, plusom či mínusom jazykového vedomia nositeľa ruštiny, ale ich slobodným prejavom inklinovania k jednej z možností realizácie pádových foriem skratiek.

Slovotvorne „činná“ abreviácia súčasnej ruštiny vyvoláva abreviatúrnu homonymiu, ktorá sťažuje interpretáciu (dešifrovanie) skratiek recipientom. V niektorých prípadoch je možné spoľahnúť sa na kontext, ktorý nám môže vymedziť relevantnosť výskytu tej či onej skratky (Máme na mysli skratku v titulku článku, v texte ktorého autor skratku následne sám dešifruje). Avšak ak máme dočinenia s krátkymi správami (napr. vo vysielaní ruského spravodajského televízneho kanálu «Вести», na ktoré sa sústredila značná časť nášho výskumu, potom (správne) dešifrovanie závisí od momentálnej jazykovej kompetencie nositeľa jazyka, resp. recipienta vo všeobecnosti. Ide napr. o skratky:

ПКФ (***п****роизводственно-****к****оммерческая ****ф****ирма – výrobno-obchodná firma*, právna forma), napr. v názve firmy: ***ПКФ*** *«ЭКС Форма»*, ale aj ***ПКФ*** (***п****ресс-****к****он****ф****еренция*), napr.: *«**ПКФ** Сергея Лаврова и Пан Ги Муна. Прямую трансляцию пресс-конференции смотрите после 18.00»* (Вести, 10. 4. 2008) – *„Tlačová konferencia Sergeja Lavrova a Pan Gi Muna. Priamy prenos z tlačovej konferencie sledujte po 18.00“*. Isteže, asociatívnosť s inými skratkami spôsobujúca uvedomenie si homonymie je individuálna a ovplyvnená príslušnosťou recipienta k tomu či inému sociumu a taktiež jeho profesionálnym zameraním (v danom prípade je to osobná skúsenosť – predošlé profesionálne zameranie). Podobným príkladom, opäť z ekonomickej oblasti, je skratka ***ФАС*** (***Ф****едеральная ****а****нтимонопольная ****с****лужба*) vyzývajúca asociácie so skratkou ***FAS/ФАС*** (*franko vdoľ borta sudna – vyplatenie k boku lode*, dodacia podmienka pri predaji, expedícii tovaru), napr.: *«**ФАС РФ** одобрит увеличение доли Carlsberg в Балтике до 100 %»* (Вести, 14. 3. 2008). – *„Federálna protimonopolná služba odsúhlasí zvýšenie účasti Carlsbergu v Baltike do 100 %“;*

СКП (***с****истема ****к****омплексного ****п****ланирования*) – ***СКП*** (***С****ледственный ****к****омитет при ****п****рокуратуре*), napr.: *«**СКП** не исключает версию **теракта** при взрыве дома в Москве»* (Вести, 11. 4. 2008). – *„Vyšetrovacia komisia pri prokuratúre nevylučuje verziu teroristického útoku pri výbuchu domu v Moskve“*.

Skratka ***ВВС*** (***В****оенно-****в****оздушные ****с****илы – Vzdušné sily, časť armády*) sa može u slovenských rusistov alebo recipientov – nositeľov jazykov používajúcich latinskú abecedu interferenčne

asociovať s názvom britskej rozhlasovej stanice BBC. Absencia psycholingvistickej asociácie s armádou môže byť vyvolaná absenciou slovenskej skratky pre pomenovanie danej zložky armády. Príklad z televízneho vysielania*: «**ВВС РФ** в 2008 г. закупят лёгкие транспортные самолёты»* (Вести, 4. 4. 2008). – *„Vzdušné sily RF nakúpia v roku 2008 ľahké dopravné lietadlá“*.

Podobnú tedenciu opisuje N. V. Isajevová vo svojej práci «„Творение“ новых слов в рекламных текстах» (Isajevová, 2007). Z výsledkov jej výskumu reklamných textov vyplýva, že názvy niektorých firiem a podnikov sú zámerne tvorené skratkami, ktoré vystupujú ako homonymá vo vzťahu k bežným slovám, čo uľahčuje ich zapamätanie si, a to je aj cieľom reklamy. Ide napr. o skratky: ***МИФ*** (***М****осковский* ***и****нвестиционный* ***ф****онд – Moskovský investičný fond*) – ***миф*** (*mýtus*)*;* ***ПИК*** (***П****ервая* ***и****потечная* ***к****омпания – Prvá hypotéčna spoločnosť*) – ***пик*** (*špička, vrchol*)*;* ***СОМ*** (***с****троительные и* ***о****тделочные* ***м****атериалы – stavebné a dokončovacie materiály/materiály na úpravu povrchu*) – ***сом*** (*sumec*, druh ryby).

Z uvedených výsledkov nášho výskumu je zrejmá nasýtenosť súčasnej (publicistickej) ruštiny skratkami rôznych typov, ktorá má stúpajúcu tendenciu. Neustály vznik nových skratiek, použijúc na pomenovanie – zašifrovanie iného javu alebo skutočnosti tú istú skratku, zvyšuje náročnosť dešifrovania a interpretácie recipientom a zároveň pred ním vztyčuje potrebu neustáleho komplexného zdokonaľovania jazyka, zvyšovania jazykovej kompetencie, aby nezaostával za týmto rýchlym, no, myslíme si, prirodzeným vývojom jazyka.

Použitá literatúra:

1. Sipko, Jozef: В поисках истинного смысла аббревиатур. In: Slovensko-slovanské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy. Prešovská univerzita v Prešove Filozofická fakulta: 2006, s. 127 – 139.
2. Vágnerová, Marta: Slovník zkratek a zkratkových slov v současné ruštině. Nakladatelství J&M. Písek. 2001.
3. Гарвилякова, Ленка: Последовательный перевод в политической области. In: В поисках эквивалентности III. (Сборник научных докладов, прочитанных на международной научной конференции русистов, состоявшейся 21 – 23 сентября 2006 года в Прешове (Словакия)). Прешовский университет в Прешове Философский факультет: 2006, с. 582 – 589.
4. Исаева, Н. В.: «Творение» новых слов в рекламных текстах. Русская речь. 2007 - № 4. с. 55 – 59.

5. Русская грамматика (под редакцией Н. Ю. Шведовой). Издательство Наука. Москва, 1980.
6. www.gramota..ru
7. vysielanie ruského spravodajského televízneho kanálu «Вести»